

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 12, Aralık 2017, s. 419-426

Yrd. Doç. Dr. Burcu GEZER ŞEN

Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı

burcugezersen@firat.edu.tr

Ar. Gör. Murat TUNCER

Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı

ÇOCUK DOSTU OKUL ANLAYIŞI

Özet

Bireylerin, özellikle de eğitimcilerin çocukların kendine özgü yapısını, ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alması olumlu bir yetişme ortamının oluşturulması için temel teşkil etmektedir. Bu gereksinimden hareketle çocukların potansiyellerinin keşfedilmesi ve yeteneklerinin desteklenmesi çocuk merkezli bir eğitim anlayışının doğmasına neden olmuştur. Çocuk merkezli eğitim anlayışının özünde çocuk hakları ve özgürlükleri ile eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ilkeleri yer almaktadır. Bu ilkeler aynı zamanda çocukların sağlıklı biçimde sosyalleşebilmelerini de sağlamaktadır. Özellikle okul öncesi eğitimden itibaren bu ilkeler gerek ülkemizde gerekse dünyada ortak bir kabul halini almıştır. Böylece çocuk merkezli eğitim girişimleri artmış ve çocuk dostu okul anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada çocuk dostu okul anlayışının içeriği ve bu anlayışa yönelik Türkiye'deki mevcut durum ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk dostu okul, Okul öncesi eğitim, Çocuk merkezli eğitim, Çocuk hakları, Eğitimde fırsat eşitliği.

CHILD-FRIENDLY SCHOOL CONCEPT

Abstract

The consideration of the specific structure, interests and needs of the children by the individuals, especially the educators, is the basis for establishing a positive environment of growth. From this need, the discovery of children's potentials and the support of their abilities have led to the emergence of a child-centered education. At the core of child-centered education is the principles of equality of opportunity in education, children's rights and freedom. These principles also ensure that children can socialize in a healthy way. Especially since preschool education, these principles have become a common recognition both in our country and in the world. Thus, child-centered educational initiatives have increased and child-friendly school understanding has emerged. In this study, the contents of child-friendly school concept and the current situation in Turkey are discussed.

Keywords: Child-friendly school, Preschool education, Child-centered education, Children's rights, Equality of opportunity in education.

Çocuk Hakları ve Eğitimde Fırsat Eşitliği

Çocuk hakları, çocuğun korunmasını ve çok yönlü gelişmesini sağlamaya yöneliktir. Toplumsal normlar aracılığıyla, çocuğun ihtiyaçları ve yapısı göz önünde bulundurularak bu haklardan yararlanması önemsenmektedir (Akyüz, 2010: 3). Toplumsal hayatın devamlılığının sağlanabilmesi için çocukların çıkarlarının gözetilmesi gerektiği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Çocukların olumlu şartlar altında yetiştirilebilmesi gelişmelerinin de olumlu yönde gerçekleşebilmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle çocuk eğitimi uygulamaları çocukların temel haklardan yararlanabilmesi esasına dayandırılmıştır (Aral ve Gürsoy, 2001: 1).

İnsan haklarını önemseyen ve bu hakların korunmasının bilinciyle hareket eden demokratik bireyler yetiştirilmesi günümüz eğitim kurumlarının temel hedeflerindedir. Bu bilinçteki bireylerin yetiştirilebilmesi buna özgü bir ortam ile mümkün olabilir. Yapılan bazı araştırmalar, çocukların olumlu koşullarda eğitim alma haklarının görmezden gelindiğini, öğretmen ve yöneticiler tarafından çocuk haklarının istismar ve ihmal edildiğini ve bu konuda yeterli bilince sahip olunmadığını göstermektedir (Gömleksiz, Kilimci, Vural vd., 2008: 275,286). Bu durum, çocuk hakları temeline dayandırılan bir eğitim anlayışının gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

Toplumdaki her bireyin eğitim haklarından ve eğitim olanaklarından eşit düzeyde yararlanması anlamında kullanılan eğitimde fırsat eşitliğinde, eğitimin bireylerin potansiyellerini en etkin biçimde değerlendirmelerine imkân sağlaması fikri esas kabul edilmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği; bir eğitim sisteminde felsefe, program, içerik ve donanım bakımından örgün eğitim hizmetinden yararlanan bireylerin ilgilerine hitap edilebildiği ve yeteneklerini geliştirebilecek olanakları mümkün kıldığı oranda sağlanmış olacaktır. Bireylerin toplumsal yaşamdaki başarılarının büyük ölçüde yetenek ve zekâlarına bağlı olduğu bir eğitim ortamı eğitimde fırsat eşitliğinin gerçekleştiğini; bireylerin toplumsal yaşamdaki başarılarının toplumsal sınıflarına, statülerine ve ilişkilerine bağlı bir eğitim ortamı ise eğitimde fırsat eşitliğinin bulunmadığının göstergesidir (Doğan, 2011: 296).

Eğitimde fırsat eşitliği, eğitim kaynaklarına ulaşabilme ve bu kaynaklardan yararlanma eşitliği şeklinde ifade edilebilir. Özellikle demokratik toplumlarda tüm bireylerin potansiyelini ve yeteneklerini geliştirmede ayırım gözetmeksizin eşit ölçüde eğitim hizmetlerinden yararlanma hakkına sahip olmalarını kapsar. Bu anlayış, her bir bireye en üst basamağa kadar öğrenim hakkı tanıyan, herkesin kendi potansiyelinin ve yeteneklerinin tamamından yararlanmasını sağlamayı amaçlayan çeşitli uygulamaları kapsamaktadır (Tezcan, 1999: 101-102).

Çocuk Merkezli Eğitim Anlayışı

Dünya genelindeki çocuk merkezli eğitim anlayışları birbirine benzer ilkeleri benimsemektedir. Rousseau'dan Pestalozzi'ye, Froebel'den günümüze kadarki çocuk merkezli eğitim anlayışlarına bakıldığında hepsinin çocuğu kendi doğal ortamına uyum sağlamaya yönelttiği, böylece duyarlı ve çağdaş bir birey yetiştirme amacı güttüğü görülmektedir. Eğitim ortamındaki geleneksel ve modern anlayışlar arasındaki çatışmalar çocuk merkezli eğitimin yaygınlaşmasını zorlaştırmıştır. Çocuk merkezli eğitim anlayışı geçmişteki otoriter ve baskıcı eğitim anlayışının yerini almış ve böylece orta çağ cehaletinin çocuk eğitimine verdiği zararların önüne geçilmiştir. Günümüzde çocuk merkezli eğitim anlayışı çocuğu görmezden gelecek kadar önemsizleştiren ya da çocuğu aşırı odak noktası haline getirecek kadar hâkimleştiren eğitim anlayışlarının ortasında hassas bir konumdadır. Demokratik ya da en azından diğer eğitim anlayışlarından daha demokratik diyebileceğimiz çocuk merkezli eğitim anlayışı çoğunlukla ilerlemeci ve değişime ayak uyduran söylemlerden esinlenmiştir (Baker, 1998: 155).

Çocuk merkezli eğitim anlayışı okul öncesi eğitimin ortaya çıkışından itibaren var olan bir yaklaşımdır. Okul öncesi eğitim benzersiz bir eğitim anlamına gelir. Küçük çocukların büyük çocuklar ve yetişkinlerden farklı düşünüp öğrendiği, küçük çocuklar

için okullaşmanın, büyük çocuklar ve yetişkinlerden farklı olması gerektiği şeklindeki görüşlere sıkça rastlanmaktadır (Chung ve Walsh, 2000: 217). Yapılan birçok çalışma sonucunda, küçük çocukların çocuk merkezli ve nitelikli bir okul öncesi eğitim programından yarar sağladığı ortaya çıkmıştır. Çocuk merkezli okul öncesi eğitim programları çocukların okul korkusunu ve küçük yaşta aile ortamı dışında yeni bir ortama tanışma stresini azaltmaktadır (Elkind, 1999: 242). Çocuk dostu eğitim anlayışıyla geliştirilen eğitim politikaları, çocuğun yararına olması, öğrenmenin bugün ve gelecekle ilgili yaşam becerilerine yönelik olması, insan haklarının ve demokratik değerlerin vurgulanması, çocuğun kendi bölgesel köklerini ve küresel bağlantılarını anlamasına yardımcı olması ve şiddet, istismar, ihmal gibi olumsuz durumların okul ortamından uzaklaştırılması şeklindeki pek çok olumlu özelliği barındırmaktadır (Hammarberg, 1997: 28).

Çocuk Dostu Eğitim Modelleri

'Çocuk dostu' kavramı okuldaki mutluluğun, öğretmen ve öğrenciler arasındaki olumlu iletişim ortamının var olduğu ve zor çalışma koşullarından uzak bir ortamı ifade etmektedir (Leino, 2011: 82). Çocuk dostu okullarda birçok bağlamda kapsayıcılık, çocuk merkezli olma ve demokratik katılım olmak üzere üç temel ilke başarılı bir şekilde uygulanır. Çok farklı ulusal bağlamlarda faaliyet gösteren, farklı kaynaklara sahip ve farklı ihtiyaçları olan gruplara hizmet veren okullar, çocuk merkezli olmayı, demokratik katılımı teşvik etmeyi ve kapsayıcı olmayı başarmıştır. Çocuk merkezli pedagojik yaklaşımların, aile ve toplum katılımının yüksek olduğu bu okullar, öğrenmeye daha uygun koşullar sağlamaktadır. Bu okullarda öğrencilerin başarıları desteklenmekte ve kendilerini daha fazla güvende hissetmektedirler (Osher, Kelly, Tolani-Brown vd., 2009: 2).

Çocuk dostu okul, tüm çocuklar için okullarda kaliteli eğitim sağlamayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Bu okullar çocuğu öğrenmeye motive eden, çocuğun okulla ve çevresiyle uyumlu bir birey olmasını sağlayan dünya çapında okullar tasarlama amacına hizmet eder. Çocuk dostu eğitimciler, çocukların ihtiyaçlarına (sağlık, beslenme ve genel iyilik hali) odaklanırlar ve ailelere çocuklarıyla ilgili konularda rehberlik ederler. Bu okullarla, hem temel eğitim hem de ortaöğretim düzeyinde tüm çocuklara sosyal, psikolojik ve fizyolojik gelişimlerini destekleyen, güvenli ve koruyucu ortamların oluşturulması hedeflenir. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik dezavantajlı grupların desteklenmesi amacıyla özellikle UNICEF öncülüğünde pek çok çalışma yürütülmektedir (Orkodashvili, 2010: 1).

Çocuk dostu eğitim modelleri; çocuk merkezli, toplumsal cinsiyete duyarlı, çocuğun sağlıklı bir biçimde sosyalleşmesini hedefleyen okul içi ve okul dışı eğitim yaklaşımlarını kapsamaktadır. Bu modeller, eğitim sistemlerinin olanaklarına erişimi artırmak ve tüm çocukların öğrenme haklarını kullanmalarını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Günümüzde UNICEFin Çocuk Dostu Eğitim Modeli, birçok ülkede, birçok ulusal hükümet ve sivil toplum kuruluşları tarafından kullanılmaktadır (Chabbott, 2004: 2).

Çocuk dostu şehirler, kendi geleceklerini belirlemek için çocukları sosyal ortama otantik ve bölgesel yollarla dâhil etmenin mümkün olduğunu göstermektedir. Güvenlik en temel ihtiyaçlardan biri olup şehir ortamında güvenli şekilde hareket edebilme özgürlüğü çocukların temel haklarından biridir. Güvende hissetme duygusu çocukların davranışlarını, katıldıkları aktiviteleri ve zamanlarını harcadıkları yerleri etkiler. Bu ortamların olumlu yapısı çocukların sosyal çevreleriyle bağlantılarını ve geleceğe bakışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Çocukların güvenli bir şekilde sosyal çevreleriyle etkileşim kurabildikleri ortamlar özgüvenlerinin gelişimini desteklemektedir. Çocuk dostu programlar, bireylerin daha üretken ve daha aktif vatandaşlar olmasını sağlar. Çocukların bölgesel yönetimlerle ve topluluklarla etkileşimi onlara sosyal hayatla ilgili konuları araştırmada ve yetkinliklerini geliştirmede güç katmaktadır (Wilks, 2010: 36-37).

UNICEF, çocuk dostu eğitim sistemleri ve okulları için hak temelli, tüm çocuklar için koruyucu; çocukları, aileleri ve toplumu kapsayan geniş bir çerçeve geliştirmiştir. Bu çerçevede yer alan unsurları Orkodashvili (2010: 3) şu şekilde belirtmiştir;

- *Okul öğrencilerinin hayatındaki önemli kişisel ve sosyal bir çevredir. Çocuklara yönelik bir okul, her çocuğa fizyolojik ve psikolojik açılardan güvenli olanaklara sahip bir ortam sağlar.*
- *Öğretmen, etkili ve kapsayıcı bir sınıf oluşturmak için en önemli faktördür.*
- *Çocuklar doğal öğrencilerdir, ancak öğrenme kapasiteleri zayıflatılabilir hatta yok edilebilir. Çocuklara yönelik bir okul, bir okul kültürünün sağlanarak öğrencilerin büyüyen kapasitelerini tanır, teşvik eder ve destekler.*
- *Öğretim programının içeriği öğrenmeye ve öğrenciye odaklanmıştır.*
- *Bir okulun çocuk dostu olabilme yeteneği aile desteği, katılımı ve işbirliğine doğrudan bağlıdır.*
- *Çocuk dostu okullar, çocukların güdülendikleri ve öğrenebilecekleri bir ortam geliştirmeyi amaçlamaktadır. Okul çalışanları çocuklara sıcak ve samimi davranmalı, tüm sağlık ve güvenlik gereksinimlerini gidermelidir.*

Çocuk dostu bir şehir, tüm genç vatandaşların toplumsal yaşama katılma, şehirleri ile ilgili kararlara katılma, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden yararlanma, her

türlü sömürü, şiddet ve tacizden korunma, sağlıklı ve güvenilir bir ortamda yaşama, bitkiler ve hayvanlar için yeşil alanların olduğu, tüm canlılar için sürdürülebilir ve kirletilmemiş bir çevrede yaşama, kültürel ve sosyal etkinliklere katılma, cinsiyet, etnik köken, inanç, sosyal statü vb. özelliklere bakılmaksızın her hizmete eşit biçimde erişim imkânına sahip bir eşit vatandaşlık hakkına sahip olma, ihtiyaçlarının karşılandığı, sevildiği ve desteklendiği bir ortamda yaşama haklarını garanti altına almayı amaçlamaktadır (Riggio, 2002: 48).

Türkiye'deki Çocuk Dostu Eğitim Uygulamaları

Çocuk Hakları Sözleşmesi perspektifinden bakıldığında, çocuk dostu bir şehir tüm çocuklar için insan haklarını sağlama yükümlülüğünü sürdürmektedir. Çocuk dostu şehirler, çocukların kendi görüşlerini ifade etme özgürlüğünü temin eden, çocukların aktif katılımını teşvik eden bir anlayışa sahiptir. Çocukların toplumsal hayata aktif katılımının sağlanması düşüncesi hem ulusal hem de bölgesel düzeyde birçok bağlamda yaygınlaşan bir düşünce tarzıdır (Riggio, 2002: 48-49).

Hak temelli çocuk dostu bir okul, her şeyden önce kaliteli bir eğitim sunmalıdır. Bu okullar ayrımcılıktan uzak, çeşitliliğe saygı gösteren, tüm çocuklar için (kız çocuklar, çocuk işçiler, etnik azınlıkların çocukları, hasta çocuklar, engelli çocuklar, sömürü ve şiddet mağduru çocuklar vb.) öğrenim eşitliğini sağlayan, çocukların farklılıklarına (cinsiyet, sosyal sınıf, etnik köken ve yetenek seviyesi vb.) duyarlılık gösteren bir yapıya sahiptir. Özellikle risk altındaki aileler ve çocukları için ücretsiz ve zorunlu, ekonomik ve erişilebilir eğitim sunar. Bu okullar çocuk merkezli, aile odaklı ve toplum temelli bir felsefeden hareket eder. Sağlıklı, hijyenik ve güvenli bir öğrenme ortamı her çocuğun gelişim seviyesine, yeteneklerine ve öğrenme tarzına uygun, aktif, işbirlikçi ve demokratik öğrenme yöntemleri uygulayan ve çocuk haklarının bilincinde olan nitelikli öğretmenler ile içeriği zenginleştirilmiş öğretim materyalleri sunan çocuk dostu bir okulun temel özellikleridir (Orkodashvili, 2010: 3-4). Ülkemizde son otuz yılda büyük çaplı göçler gerçekleşmiş ve köyden kente %65 oranında bir nüfus kayması oluşmuştur.

Büyük şehirlerdeki nüfus artışıyla hizmet konusunda yerel yönetimlerin üzerine binen yük artmış ve çocukların korunmasına yönelik boşluklar oluşmuştur. 2004'te büyük şehirlerdeki on beş yaş altı çocuk nüfusunun %28,5 olduğu ve bu nüfusun %24,2'sinin yoksul ailelerde yaşamakta olduğu görülmüştür. Çocukları koruyan güvenli ortamlar oluşturmayı engelleyen başlıca faktör çocuk hakları bilincinin ve çocuk haklarına uyma sorumluluk anlayışının düşük olmasıdır. Bunun yanı sıra eğitim sistemine ayrılan ekonomik bütçenin de yetersiz olması bu konudaki yeni yatırım ve giri-

şimlerin önünü tıkamaktadır. Ancak UNICEF ve İçişleri Bakanlığı pilot iller olarak belirlenen on iki ilde (Antalya, Bursa, Erzincan, Gaziantep, Karaman, Kayseri, Kırşehir, Konya, Sivas, Tekirdağ, Trabzon ve Uşak) çocuk dostu şehir modelini yaratmayı amaçlamıştır. Ayrıca bu girişimi daha da güçlendirebilmek için yerel yönetimler bütçeler ayırmış ve konuyla ilgili veriler toplayarak bu harekete katkı sağlayacak planlar geliştirmiştir. Böylece yaratılan çocuk dostu şehirler ile çocuk işçiliğinin önüne geçilmiş, sokak çocuklarının yaşam gereksinimleri karşılanmış, çocukların toplum hayatına katılımları artırılmış, çocuklar çocuk hakları konusunda bilinçlendirilmiş ve sosyal hizmet anlayışı yerelleştirilerek daha da iyileştirilmiştir (UNICEF, 2017).

Son zamanlarda gerek ülkemizde gerekse dünya genelinde eğitim ve öğretimle ilgili sorunlara yönelik yenilikçi ve yapısal çözüm arayışları söz konusudur. Ülkenin içinde bulunduğu dönemin koşulları dikkate alınarak eğitim-öğretimi geliştirme çalışmalarını yürütülmekte; çocukların baskıcı, ezberci eğitim-öğretim anlayışından korunması hedeflenmektedir. Çocukları; düşünen, sorgulayan, araştıran ve üreten bireyler olarak yetiştirmek amacıyla yoğun çalışmalar sürdürülmektedir. Bu hedefte başarılı olabilmek için özellikle çocuk merkezli çalışmaların sayısı artmaktadır (Karakaya, 2006: 24).

KAYNAKLAR

- Aral, N., & Gürsoy, F. (2001). Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151(5).
- Akyüz, E. (2010). *Çocuk Hukuku. Çocukların Hakları ve Korunması*. Ankara: Pegem Akademi.
- Baker, B. (1998). Child-Centered Teaching, Redemption, And Educational Identities: A History Of The Present. *Educational Theory*, 48(2), 155-174.
- Chabbott, C. (2004). *UNICEF's Child-Friendly Schools Framework: A Desk Review*. New York: UNICEF.
- Chung, S., & Walsh, D. J. (2000). Unpacking Child-Centredness: A History of Meanings. *Journal Of Curriculum Studies*, 32(2), 215-234.
- Doğan, İ. (2011). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Nobel.
- Elkind, D. (1999). *Çocuk ve toplum*. Öngen, D.(Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Gömleksiz, M., Kilimci, S., Vural, R. A., Demir, Ö., Koçoğlu-Meek, Ç., & Erdal, E. (2008). Okul Bahçeleri Mercek Altında: Şiddet ve Çocuk Hakları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *İlköğretim Online*, 7(2).

- Hammarberg, T. A School for Children with Rights. Italy: UNICEF.
- Karakaya, Z. (2006). Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 6(4), 23-37.
- Leino, M. (2011). The Child Friendly School: An Idea Versus Reality. Problems of Education in The 21st Century, 29.
- Orkodashvili, M. (2010). Quality Education Through Child-Friendly Schools: Resource Allocation For The Protection Of Children's Rights.
- Osher, D., Kelly, D. L., Tolani-Brown, N., Shors, L., & Chen, C. S. (2009). UNICEF Child Friendly Schools Programming: Global Evaluation Final Report. Washington DC: American Institutes for Research.
- Riggio, E. (2002). Child Friendly Cities: Good Governance in The Best Interests of The Child. Environment and Urbanization, 14(2), 45-58.
- Tezcan, M. (1999). Eğitim sosyolojisi. Ankara: Şafak.
- UNICEF (2017), Önce Çocuklar: Çocuk Dostu Şehirler. 10.10.2017 tarihinde https://www.unicef.org/turkey/dn_2006/_cr33.html adresinden alıntılanmıştır.
- Wilks, J. (2010). Child-Friendly Cities: A Place for Active Citizenship in Geographical and Environmental Education. International Research in Geographical and Environmental Education, 19(1), 25-38.